

Л. В. Сєрих

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито результати експерименту відповідно теми дослідження. За розробленими анкетами було виявлено ступінь розуміння учнями сутності різних видів і жанрів мистецтва, ступінь ставлення учнів до вивчення шкільних дисциплін. Опитувані висловлювали своє ставлення з приводу достатньої кількості предметів, що вивчаються в їхньому класі для підвищення їх рівня культурологічного світогляду. Визначено рівень сприймання особистості педагога учнями в навчально-виховному процесі, що безпосередньо впливає на формування естетичного середовища учня. Сформульовано проміжні підсумки дослідження, результати відображені в таблицях.

Ключові слова: естетичне середовище, дисципліни мистецького циклу, види мистецтва, жанри мистецтва, учні основної та старшої школи.

Постановка проблеми. У Сумській області проводиться дослідження за темою «Теоретико-методологічні засади формування естетичного середовища учнів основної та старшої школи» відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 114 «Про забезпечення Положення про експериментальний навчальний заклад» [1] та наказу Управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 22.12.11 № 963 [2] на базі Михайлівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. Лебединської районної ради, Капустинської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. Липоводолинської районної ради, Сумських спеціалізованих шкіл І–ІІІ ст. №9 та № 17, Лебединської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. № 3 Лебединської міської ради, Путивльського районного Будинку школяра, Палацу дітей та юнацтва Сумської міської ради.

Метою статті – розкрити попередні результати експерименту, а саме, визначити ступінь розуміння учнями сутності різних видів та жанрів мистецтва, рівня ставлення учнів до вивчення шкільних дисциплін та визначити рівень сприймання особистості педагога учнями в навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Формуючи естетичне середовище, проводилась кропітка діагностична робота. Для учнів основної та старшої школи було розроблено анкети: № 4 для виявлення розуміння учнями сутності різних видів та жанрів мистецтва, № 6 для визначення рівня ставлення учнів до вивчення шкільних дисциплін, № 7 для визначення рівня сприймання учнями особистості педагога в навчально-виховному

процесі (особистість педагога також впливає на формування естетичного середовища учня).

Були опитані учні п'ятих та дев'ятих класів. Підведемо підсумки опитування. Подаватимемо окремо групи респондентів дев'ятих та п'ятих класів, експериментальних та контрольних груп. В анкеті № 4 були сформульовані дванадцять запитань: *Що Вас більше всього приваблює в художніх творах? Що Вас приваблює у творах музичного мистецтва? Які Ви знаєте засоби виразності архітектури? Які Ви знаєте виражальні засоби живопису? Які Ви знаєте виражальні засоби графіті? Як, на Вашу думку, впливає на виховання комп'ютерна графіка? Чи вважаєте Ви комп'ютерну графіку видом візуального мистецтва? Які є засоби виразності сценічного мистецтва? Які Ви знаєте засоби виразності музики? Які є засоби виразності хореографічного мистецтва? Чи вважаєте Ви дискотеку хореографічним видом мистецтва? Чи вважаєте Ви дефіле видом мистецтва?*

Респонденти мали відповісти на запитання й записати відповіді у трьох вільних рядках. Класифікували відповіді за трьома показниками, наскільки учень: а) глибоко розуміє зміст питання; б) частково розуміє; в) не розуміє.

Таблиця 1

Визначення розуміння учнями сутності різних видів та жанрів мистецтва (ЕГ) (Констатувальний етап) (5 клас)

Питання Відповіді	1		2		3		4	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	32	38,6	26	31,3	4	4,8	18	21,6
в)	26	31,3	26	31,3	23	27,7	20	24,2
с)	25	30,1	31	37,4	56	67,5	45	54,2
Разом	83	100	83	100	83	100	83	100
Питання Відповіді	5		6		7		8	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	9	10,8	36	43,4	34	41	14	16,8
в)	20	24	7	8,4	3	3,6	32	38,6
с)	54	65,2	40	48,2	46	55,4	37	44,6
Разом	83	100	83	100	83	100	83	100
Питання Відповіді	9		10		11		12	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	12	15,5	7	8,4	34	40	28	34
в)	37	44,5	38	45,8	5	6	5	6
с)	34	40	38	45,8	44	54	50	60
Разом	83	100	83	100	83	100	83	100

В опитуванні брали участь 4 експериментальні (далі ЕГ) і 2 контрольні (далі КГ) групи, остаточну кількість даних відповідей показуємо в таблицях 1, 2 у загальній кількості опитуваних та у відсотках.

Таблиця 2

Визначення розуміння учнями сутності різних видів та жанрів мистецтва (КГ) (Констатувальний етап) (5 клас)

Питання Відповіді	1		2		3		4	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	15	38,6	12	31,3	2	4,8	8	21,6
в)	12	31,3	12	31,3	10	27,7	10	24,2
с)	11	30,1	14	37,4	26	67,5	20	54,2
Разом	38	100	38	100	38	100	38	100
Питання Відповіді	5		6		7		8	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	4	10,8	16	43,4	15	41	6	16,8
в)	9	24	3	8,4	1	3,6	14	38,6
с)	25	65,2	19	48,2	22	55,4	18	44,6
Разом	38	100	38	100	38	100	38	100
Питання Відповіді	9		10		11		12	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	6	15,5	4	8,4	16	40	13	34
в)	17	44,5	17	45,8	2	6	2	6
с)	15	40	17	45,8	20	54	23	60
Разом	38	100	38	100	38	100	38	100

В експериментальні групи були об'єднані учні загальноосвітніх навчальних закладів основної та старшої школи, загалом 83 учні 5 класів та вихованці гуртків «Ізостудія», «Мозаїка» позашкільних навчальних закладів (Сумського Палацу дітей та юнацтва та Путивльського районного будинку школяра), що становить 38 вихованців основного рівня. 38,6% респондентів ЕГ та КГ розуміють, що більше всього їх приваблює в художніх творах, розуміють зміст твору, їх образні вислови, метафори тощо. Переважна більшість вихованців гуртків (22; 18) та учнів основної та старшої школи (26; 20) не знають засобів виразності архітектури та живопису, називають безглузді речі. До засобів виразності живопису відносять фарби, пензлі тощо. До засобів виразності графіки, а саме графіті відносять балончик із фарбою. Це свідчить про те, що викладання мистецтва у 1–4 класах даних експериментальних і контрольних груп відбувалося на неналежному рівні.

Більшість респондентів як експериментальних, так і контрольних груп не знають, що таке комп'ютерна графіка і як вона впливає на естетичне

виховання людини. Не знають засобів виразності сценічного мистецтва 37 респондентів ЕГ та 18 респондентів КГ, що становить близько 50% загальної кількості респондентів. Не знають засобів виразності музики 34 респонденти ЕГ, а це учні загальноосвітніх навчальних закладів і 15 вихованців ПНЗ – респонденти КГ. Засобів виразності хореографічного мистецтва не знають 38 респондентів ЕГ та 17 респондентів КГ. Це загалом становить близько 46% всіх опитаних. Внаслідок того, що респонденти не усвідомлюють засоби виразності хореографічного мистецтва, спрощено мистецтва танцю, то більшість з них, а саме, 44 учні ЕГ та 20 вихованців ПНЗ, респондентів КГ вважають дискотеку видом мистецтва, більше того ці ж респонденти відносять дефіле також до виду мистецтва.

Оскільки опитування за попередньою анкетой показало, що більшість опитуваних не знають видів та жанрів мистецтва, то була проведена наступна анкета, де учні висловлювали своє ставлення до вивчення шкільних дисциплін. Було розроблено 7 запитань, на перші два (*Чи вважаєте Ви, що сучасний учень має бути освіченою, всебічно розвиненою особистістю? Чи є головними культура й освіта у Вашому житті?*) учні мали відповісти: «так», «ні», «не зовсім», далі висловити думку про те, який, на їх думку, займає місце предмет мистецтва і чи пов'язаний цей предмет з історією, мовою, літературою, а саме (яке місце): головне; основне, але не головне; останнє; провідне; тимчасове; проміжне.

Відповідаючи на четверте запитання, опитувані висловлювали своє ставлення до того, чи достатньо вивчається предметів у курсі їх класу для підвищення рівня їх культурологічного світогляду. Якщо не вистачає, то респонденти вказували, яких предметів не вистачає та вносили власні пропозиції щодо їх уведення, запис робили на двох вільних рядках внизу.

Відповідь на п'яте запитання «*З яких видів мистецтв Ви відчуваєте потребу поглиблення знань?*» опитувані записували у трьох вільних рядках знизу, а от шосте запитання «*Які обставини, на Ваш погляд, впливають на визначення поняття прекрасного?*» було уточнене додатковими відповідями і учні мали вибрати відповідь з поданих 12-ти: 1) Епоха; 2) Національний фактор; 3) Расовий фактор; 4) Релігійна приналежність; 5) Мода; 6) Індивідуальні риси особистості; 7) Психологічні особливості особистості; 8) Природа; 9) Музична культура; 10) Етнічні традиції, цінності; 11) Матеріальне середовище; 12) Фізична спрямованість особистості. Визначення і поняття, які були незрозумілі п'ятикласникам, учителі-експериментатори пояснювали перед заповненням анкети.

Сьоме питання «Визначте ознаки, які, на Вашу думку, найяскравіше визначають естетичний потенціал предмета?» було розташоване у таблиці, де респонденти мали потрібне підкреслити або додати у вільних рядках власне бачення естетичного потенціалу мистецтва.

Таблиця 3

Визначення рівня ставлення учнів до вивчення шкільних дисциплін

Предмети	Естетичний потенціал
Українська мова	Багатство мови Різноманітність висловів Красномовство Образність _____
Іноземна мова	Поетика Фонетичне забарвлення Етнокультура _____
Історія	Краса історичного Естетичні цінності різних епох, народів _____
Музична культура	Краса звуку Символ краси, гармонії, порядку Виконавча майстерність _____
Математика	Естетика числа Краса математичних величин Символ інтелектуальної краси й порядку
Інформатика	Інформатизація як феномен культури Естетика перспективного _____
Природознавство	Краса живої природи, чистого миру Життєзабезпечення Єднання протилежностей – Природи й Культури _____

Для респондентів старшої школи були додані предмети:

Фізика	Матеріальна краса світу Фізичні критерії краси Ідеальні закони фізики _____
Економіка	Базисна естетика Економічна забезпеченість естетичної картини світу _____
Естетика	Краса – основа духовного життя Цілісність _____
Екологія	Краса живої природи, чистого миру Життєзабезпечення Єднання протилежностей – Природи й Культури _____

Підсумовуючи відповіді на всі сім питань анкети, проаналізуємо кількісні відповіді респондентів експериментальних і контрольних груп та складемо таблиці (табл. 4; 5), у якій покажемо зведені результати.

Відтак, те, що сучасний учень має бути освідченою, всебічно розвиненою особистістю, вважають 83,1% опитуваних ЕГ та 76,3% – КГ; головним у освіті називають культуру й освіту 67,4% респондентів ЕГ та 47,4% – КГ; віддають головне місце предметам мистецтва, які пов'язані також з історією, мовою, літературою 19,3% учнів ЕГ та 39,5% вихованців позашкільних навчальних закладів, респондентів КГ, але при цьому віддають основне, не головне місце цим предметам відповідно 57,8% ЕГ та 47,4% КГ, як бачимо більшість дітей вважають мистецькі дисципліни основними. Опитуванні вважають, що достатньо вивчається предметів у курсі їх класу або групи для підвищення їх культурологічного рівня – 83,1% ЕГ та 71% КГ. Відчувають потребу в поглибленні знань з мистецтва 46,9% респондентів ЕГ та 78,9% респондентів КГ. При цьому називають такі мистецькі предмети як музика, *«бо з пісень можна дізнатися більше»*, образотворче мистецтва, скульптура, архітектура, сучасні танці, театр. Поряд з мистецькими предметами називають також іноземні мови, математику, історію, фізичну культуру, літературу, які є дотичними до мистецьких дисциплін.

Таблиця 4

Ставлення учнів до вивчення шкільних дисциплін (ЕГ)

(Констатувальний етап) (5 клас)

Питання Відповіді	1		2		3		4		5		6		7	
	К- сть	%	К- сть	%	К- сть	%	К- сть	%	К- сть	%	К- сть	%	К- сть	%
а)	69	83,1	56	67,4	48	57,8	69	83,1	39	46,9	45	54,2	55	66,3
в)	9	10,8	23	27,7	16	19,3	9	10,8	39	46,9	31	37,4	12	14,4
с)	5	6,1	4	4,9	19	22,9	5	6,1	5	6,2	7	8,4	16	19,3
Разом	83	100	83	100	83	100	83	100	83	100	83	100	83	100

На визначення поняття прекрасного впливають, на думку респондентів ЕГ (54,2%) та КГ (42,1%), мода, індивідуальні риси особистості; матеріальне середовище – відповідно – 47,4% ЕГ та 31,5% КГ; епоха і національний характер – 8,4% респондентів ЕГ та 26,4% – КГ. Незначний відсоток учнів ЕГ та вихованців КГ називають факторами впливу на визначення поняття прекрасного природу, релігійну приналежність особистості, расовий характер, етнічні цінності та традиції, фізичну підготовку і спрямованість особистості.

Таблиця 5

Ставлення учнів до вивчення шкільних дисциплін (КГ)

(Констатувальний етап експерименту) (5 клас)

Питання Відпо- віді	1		2		3		4		5		6		7	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	29	76,3	18	47,4	15	39,5	27	71	30	78,9	16	42,1	30	78,9
в)	3	7,8	4	10,5	18	47,4	6	15,9	2	5,2	12	31,5	3	7,9
с)	6	15,9	16	42,1	5	13,1	5	13,1	6	15,9	10	26,4	5	13,2
Разом	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100

Анкета № 7 призначалася для визначення рівня сприймання учнями особистості педагога в навчально-виховному процесі. Важливо те, як учні усвідомлюють свого наставника, його особисті якості, професіоналізм, вміння працювати з учнівським колективом; зацікавити дитину своїм

предметом; проводити уроки жваво; об'єктивно, справедливо оцінювати знання, уміння і навички учнів; викликати в учнів почуття задоволення, радості, гордості та ін.

Питань було п'ять, на перші два «Чи зрозуміло викладають учителі навчальний матеріал на уроці?», «Чи переконливо вчителі викладають навчальний матеріал?» учні мали відповісти «так», «не завжди», «ні».

На третє – «Як часто викликають у Вас уроки почуття радості, задоволення?» – дати відповідь «постійно», «у більшості випадків», «не викликають зовсім»; на четверте «Як часто здаються Вам уроки вчителів нудними, нецікавими?» – відповісти «постійно», «у більшості випадків», «не справляють такого враження».

Останнє запитання звучало так: «Педагогів з яких предметів Ви можете назвати вчителями, закоханими в свою справу?».

Опитувані записували відповідь у трьох вільних рядках і обґрунтовували її. Кількісні показники показуємо в таблицях 6; 7.

Таблиця 6

Сприймання учнями особистості педагога (ЕГ)
(Констатувальний етап)

Питання Відповіді	1		2		3		4		5	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	68	81,9	69	83,1	3	3,6	43	51,8	44	53
в)	0	0	0	0	64	77,1	69	47	34	41
с)	15	18,1	14	16,9	16	19,3	1	1,2	5	6
Разом	83	100	83	100	83	100	83	100	83	100

Таблиця 7

Сприймання учнями особистості педагога (КГ)
(Констатувальний етап)

Питання Відповіді	1		2		3		4		5	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
а)	35	92,1	34	89,4	7	18,4	16	42,1	26	68,4
в)	0	0	0	0	26	68,4	16	42,1	10	26,3
с)	3	7,9	4	10,6	5	13,2	6	15,8	2	5,3
Разом	38	100	38	100	38	100	38	100	38	100

Висновки. Респонденти експериментальних та контрольних груп розуміють сутність різних видів та жанрів мистецтва, по-різному ставляться до вивчення шкільних дисциплін, особливо тих, які інтегруються з мистецькими, не всі дисципліни, які називають учні є мистецькими. Сприймають особистість педагога (яка також впливає на формування естетичного середовища учня) на уроці та в позанавчальній діяльності, бажають бачити навчання цікавим, а педагога професіоналом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 114 «Про забезпечення Положення про експериментальний навчальний заклад» [Електрон. ресурс] // Міністерство освіти і науки України [веб-сайт]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua.

2. Наказ управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 22.12.11 № 963 «Про проведення в Сумській області дослідного експерименту «Теоретико-методологічні засади формування естетичного середовища учнів основної та старшої школи» [Електрон. ресурс] // Управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації [веб-сайт]. – Режим доступу: sumy005@gmail.com.

РЕЗЮМЕ

Л. В. Серых. Изучение школьных предметов в формировании эстетической среды учащихся основной и старшей школы.

В статье раскрыты результаты эксперимента в соответствии с темой исследования. По разработанным анкетам была определена степень понимания учащимися сущности различных видов и жанров искусства, степень отношения учащихся к изучению школьных дисциплин. Опрашиваемые выражали свое отношение по поводу достаточного количества изучаемых в их классе предметов для повышения их уровня культурологического мировоззрения. Определен уровень восприятия личности педагога учениками в учебно-воспитательном процессе, непосредственно влияющий на формирование эстетической среды ученика. Сформулированы промежуточные итоги исследования, результаты отражены в таблицах.

Ключевые слова: эстетическая среда, дисциплины художественного цикла, виды искусства, жанры искусства, ученики основной и старшей школы.

SUMMARY

L. Sierykh. The study of school subjects in the formation of aesthetic environment of the students in primary and secondary upper school.

The article discloses the results of the experiment under the research topic. Using the developed profiles was determined to clarify the degree of understanding the essence of students of different types and genres of art, students' attitudes to the study of school subjects. The respondents expressed their attitude to the sufficient number of students in their classroom subjects in order to increase their level of cultural worldview. The level of perception of the teacher by the students in the educational process directly affects the formation of the aesthetic student's environment. The interim results of research are formulated, the results are reflected in the tables.

Key words: aesthetic environment, discipline artistic cycle, arts, genres of art, students of primary and secondary upper school.